

Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak fenntartásában és fejlesztésében. Összeállította SZENTE Ferenc. Bp. KMK. 1969. 40, [2] 1. - (Szám a Könyvtár-tudományi Szakkönyvtárban 4-3526.)

Amikor ezelőtt 3 évvel a Művelődésügyi Minisztérium "Alapelvek a művelődési otthonok és közművelődési könyvtárak telepítéséhez és építéséhez" címmel közzétette a hazai és nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével kidolgozott telepítési normákat és berendezési mutatókat, sok gyakorló könyvtáros aggódott, hogy vajon az ajánlás jellegű, nem kötelező normákat mennyire fogják a fenntartók elfogadni. Ma már elmondhatjuk, hogy az illetékes tanácsok többsége megértéssel fogadta az irányszámokat, anyagi lehetőségein belül igyekezett nekik érvényt szerezni.

Az "Alapelvek..." fogadtatása és használhatósága azt is megmutatta, hogy a könyvtárügy további fejlesztése érdekében szükség van az építési és berendezési normákon kívül a könyvtári munka valamennyi területét, az egész könyvtári ellátási rendszert felölelő, körültekintően kidolgozott irányszámokra.

E tapasztalatok mellett elsősorban a társadalmi-gazdasági rendszerünkben, szellemi életünkben, a vidék települési strukturájában végbemenő - napjainkban egyre erősebb ütemű - változások tették szükségessé az egységes, összefüggő követelményrendszer kidolgozását. Már a III. ötéves terv irányelveiben hangsúlyt kapott az, hogy a társadalom fejlődő és változó igényeivel kell összevetni a könyvtárak szolgáltatásainak kialakult szintjét, és az összevetés konzekvenciáit érvényesíteni kell a könyvtárügy sorra kerülő beruházásaiban, az állomány fejlesztésében, a személyzeti politikában stb. Ezek a feladatok azóta határozottabban körvonalozódtak, különböző eszmecserék, viták során.

Mindezeknek az eredményeire támaszkodik a tanulmány, amikor bevezetesként kijelöli a közművelődési könyvtári ellátási rendszer fejlesztésének irányát. Külön fejezetben tárgyalja az ellátás fejlesztésének új területeit, részletesen elemezve azokat a tényezőket, amelyek az urbanizáció gyorsuló ütemének és a településfejlesztési politika gyakorlati végrehajtásának következményeként jelentkeznek a vidéki hálózatok kiépítésében. Különösen megiszivlelendő elvszerű megállapításokat tesz a körzeti könyvtárak létrehozásának feltételeiről, sorrendjéről és módszereiről.

A következő részben kísérletet tesz a közművelődési könyvtári ellátási rendszer modelljének meghatározására. Kimondja, hogy "a lakosság általános könyvtári ellátását a közművelődési könyvtári intézményekből és az ezekhez csatlakozó szolgálati pontokból álló ellátási rendszerek biztosítják. Az ellátási rendszeren belül a betöltött funkciók szerint 4 alaptípust különböztet meg, részletesen felsorolva azokat a működési követelményeket és feltételeket, amelyekkel a szükséges besoroláshoz, illetve minősítéshez az egyes intézményeknek rendelkezniük kell. A négy típus a következő:

- "A" típus (felsőfoku általános könyvtári ellátás): megyei könyvtárak és a később kifejlesztendő, több kerületre kiterjedő funkciójú fővárosi kerületi könyvtárak;
- "B" típus (középfoku általános könyvtári ellátás): járási, városi szerepkörű könyvtárak, valamint az 50 000-200 000 lakosu, önálló városi kerületek központi könyvtárai;
- "C" típus (alacsonyfoku általános könyvtári ellátás): önálló községi könyvtárak, körzeti könyvtárak, a 2000 dolgozóval nagyobb üzemek könyvtárai. - Ezt a három szintet egészítik ki a könyvtári ellátási rendszer legkisebb szolgálati pontjai, a
- "D" típusba tartozó falusi, városi, üzemi könyvkölcsönzők, a klubkönyvtárak könyvtári részlegei, kis kötetszámu fiókkönyvtárak.

A típusonkénti követelmények meghatározása alapos, reális és megnyerően igényes. Csak kiragadott példaként említjük meg, hogy az alapfoku könyvtár ("C" típus) gyűjti a nemzeti könyvtermésből a teljes törzsanyagot és az "ifjúsági" jelzésű irodalmat (ez éves átlagban kb. 400 cím!); legalább 50-60 féle magyar nyelvű folyóíratra fizet elő; időben elkülönített gyermekszolgálat esetén legalább heti 36 órán át tart nyitva; magyar nyelvű kézikönyvek és általános segédkönyvek válogatott gyűjteményével rendelkezik; gyűjteményi keretei között tájékoztató szolgálatot biztosít és állományát legalább egy szerzői és egy tárgyi katalógusban feltárja.

A fenti megállapítás értékét az sem csökkenti, hogy megítélésünk szerint egyes követelmények (pl. a folyóiratféleségek száma az "A" és "B" típusban, a telexkapcsolat szükségessége az "A" típusú könyvtáraknál, a gyermekkönyvtári szolgálat és az iskolai könyvtárak kapcsolata stb.) további ellenőrző vizsgálatra szorulnak.

Hangsúlyozottan szeretnénk ugyanezt javasolni a közölt létszámnormákra nézve is. Nem fordulhat elő, hogy a néha kilátástalan fejlesztési lehetőségek miatt engedményeket tegyünk főleg a létszámellátottság területén, ahol egyébként is a legszembetűnőbb a magyar könyvtárügy elmaradottsága a szocialista országokhoz - elsősorban a Szovjetunióhoz - képest. A létszámszükségletet is valamennyi típusnál olyan igényesen kell megadnunk, ahogyan a nyújtandó szolgáltatások körét, tehát az elvégzendő munkák terjedelmét és mértékét meghatároztuk. A létszámnormából pl. nem derül ki, hogy a felső- és középfoku ellátás szintjén a megadott keretekben bent vannak-e a részleg-, ill. csoportvezetők; feltűnően kevésnek látszik a felsőfoku szakképzettségű könyvtárosok száma a 3000-nél több olvasót ellátó könyvtárak esetében; nem egyértelmű az évi 6000 kötetnél magasabb gyarapítást produkáló könyvtárak állománygyarapítási és feldolgozó létszámszükséglete; nem kielégítően differenciált a létszámszükségletek megállapítása a hálózati ellátás, a módszertani munka, a gazdálkodási feladatok területén; egyáltalán nincs létszámnorma a könyvkötészeti munkákra; stb. (A létszámnormák alapos kidolgozásának fontossága épp a könyvkötészet esetében mutatkozik meg világosan, hisz köztudomású, hogy egyik helyen 3 fő, másik helyen 6 fő dolgozik az üzemben, és ezeket a létszámokat nem a hálózat állományának nagysága, nem is a forgalom intenzitása, hanem a könyvtárak szerencséje vagy ügyeskedése határozta meg.)

A tanulmány az utolsó részben közli az MM által korábban közreadott telepítési és építési normákat, majd példákat ad egy 3000, egy 5000 és egy 15 000 lakosú település alapterületi, költségvetési, állományfejlesztési és személyzeti szükségleteinek összeállítására. Végül három térképmellékleten a 3000-nél nagyobb, ill. az 1000-nél kisebb lélekszámú települések országos megoszlását, valamint a kis települések megyék szerinti elhelyezkedését mutatja be.

Tudomásunk szerint a Művelődésügyi Minisztérium illetékesei e tanulmány alapján vitatják meg a távlati tervezéshez kiadásra kerülő alapelveket és követelményeket. Erre a célra az összeállítás kiválóan alkalmas. Reménykedve várjuk, hogy a szükséges egyeztetések után, hivatalos rangra emelve, rövid időn belül megjelenik, hogy a fenntartó szervek, valamint az egyes hálózatok a IV. ötéves terv fejlesztési előirányzatainak kidolgozásánál már figyelembe vehesék.

TAKÁCS Miklós